

УДК 330.34:338.124.4(100)(477)
JEL: E27; N34; O11
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-80-89>

МОДЕЛІ ПОСТКРИЗОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

©2025 СИДОРЕНКО О. М.

УДК 330.34:338.124.4(100)(477)
JEL: E27; N34; O11

Сидоренко О. М. Моделі посткризового економічного зростання: міжнародний досвід та українські перспективи

Метою статті є дослідження міжнародного досвіду та моделей посткризового зростання економіки й обґрунтування моделі, яка оптимальна для України в сучасних реаліях. У дослідженні детально розглянуто приклади повоєнної економіки країн Європи після Другої світової війни та акцентовано на глобальному значенні реалізованого «плану Маршалла». Вказано, що для повоєнної Європи «план Маршалла» був однією з найбільш успішних економічних програм, оскільки було досягнуто практично всі його цілі. Наслідки війни найсильніше відчуються на локальному рівні. Думки про потреби економічного відновлення, а також про пріоритети цього відновлення, природно, засновані насамперед на загальному розумінні зацікавлених сторін бажаного результату. Існує безліч підходів до моделей відновлення та зростання економіки в повоєнний період, виходячи з потреб суспільства. Підходи різних країн, що беруть участь у цій діяльності, різняться залежно від внутрішньодержавної та зовнішньої політики. Наголошено на переконанні, що потреби суспільства у відновленні – саме той фактор, який визначає вимоги до відновлення. Авторська позиція полягає в тому, що об'єкти інфраструктури мають критично важливе значення для роботи систем життєзабезпечення. Отже, вони мають критично важливе значення і для ефективного відновлення економіки. Відновлення економіки неможливо починати без відновлення інфраструктури, і це найважливіша робота, яку можна планувати та здійснювати. На думку автора, для України наразі жодна із закордонних моделей відновлення економіки в чистому вигляді не підходить. Запропоновано модель підтримки інфраструктури, що охоплює прості правила й основні життєві потреби під час війни та після неї. Зроблено припущення, що передусім будуть побудовані/відновлені системи водопостачання, каналізації, транспортні шляхи, морські порти. Це потребуватиме ефективних і прозорих дій з боку уряду в частині формування та використання фінансових ресурсів. До того ж, у найважливіших секторах економіки необхідно забезпечити високооплачувані робочі місця.

Ключові слова: економіка, економічне відновлення, економічне зростання, моделі відновлення, посткризовий період, повоєнний період, шок, інфраструктура.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 20.

Сидоренко Олександр Михайлович – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного менеджменту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Берестейський, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: o.sydorenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2503-0826>

UDC 330.34:338.124.4(100)(477)
JEL: E27; N34; O11

Sydorenko O. M. Models of Post-Crisis Economic Growth: International Experience and Ukrainian Prospects

The aim of the article is to examine the international experience and models of post-crisis economic growth and to substantiate the model that is optimal for Ukraine in contemporary realities. The study considers in detail the examples of the post-war economies of European countries after World War II and emphasizes the global significance of the implemented «Marshall Plan». It is noted that for post-war Europe, the «Marshall Plan» was one of the most successful economic programs, as nearly all of its goals were achieved. The consequences of war are most acutely felt at the local level. Opinions on the needs for economic recovery, as well as on the priorities of this recovery, are based primarily on the general understanding of the stakeholders regarding the desired outcome. There are numerous approaches to models of recovery and economic growth in the post-war period, based on the needs of society. The approaches of various countries participating in this activity vary depending on the relevant domestic and foreign policy. It is emphasized that the needs of society for recovery are precisely the factor that determines the requirements for restoration. The author's position is that infrastructure objects are critically important for the functioning of life support systems. Therefore, they are also critically important for the effective recovery of the economy. Economic recovery cannot begin without the restoration of infrastructure, and this is the most important work that can be planned and carried out. According to the author, currently, none of the foreign models of economic recovery in their pure form are suitable for Ukraine. A model of infrastructure support has been proposed, which encompasses simple rules and basic life needs during and after the war. It is assumed that primarily water supply systems, sewage systems, transport routes, and seaports will be built/restored. This will require effective and transparent actions on the part of the government in terms of the formation and use of financial resources. In addition, it is necessary to provide high-paying jobs in the most important sectors of the economy.

Keywords: economy, economic recovery, economic growth, recovery models, post-crisis period, post-war period, shock, infrastructure.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 20.

Sydorenko Oleksandr M. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of International Management, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Beresteiskyi Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: o.sydorenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2503-0826>

Одним із питань, яким приділяється особливо пильна увага в сучасних економічних дослідженнях, є розробка та втілення такої економічної моделі, яка сприяла б економічній стабілізації з перспективою досягнення подальшого економічного зростання. У нових реаліях економіка України повинна формуватися на засадах кардинальної перебудови суспільного життя, яке докорінно відрізнятиметься від економіки минулого.

За підсумками останніх трьох років, допоки триває повномасштабне вторгнення росії в Україну, все ще складно дати однозначну оцінку поточної ситуації та перспективам посткризового економічного зростання України. Експертні судження продовжують характеризуватися розкидом думок, часто коригуються та супроводжуються, як правило, застереженнями щодо можливості іншого розвитку подій у разі шоків впливів. Тенденція погравлення ділової активності в економіці не набула вираженого характеру, офіційні оцінки можливостей економічного зростання постійно коригуються. Тому актуалізується міжнародний досвід подолання кризових явищ в повоєнних економіках країн.

Наведемо вислів Джеймса Д. Вулфенсона, з яким повністю погоджуємося: «Не буде миру без надії на зростання економіки. Ми повинні підходити до вирішення цього завдання самокритично та постійно аналізувати ситуацію» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій за останні десятиліття засвідчує значний інтерес науковців до вивчення світового досвіду відновлення економіки та її подальшого зростання в посткризовий період. Причиною вважаємо те, що повоєнна економіка навіть провідних країн Європи була у критичному стані та відновлювалася дуже повільно. Адже Друга світова війна викликала послаблення економічних і політичних позицій навіть доти сильної Великої Британії. Загалом за роки Другої світової війни ця країна втратила близько 25% національного багатства, обладнання англійських підприємств за роки війни зносилося, технічний прогрес сповільнився. Війна призвела до посилення залежності Великої Британії від США, які в період війни спрямовували союзнику великі постачання озброєння та продовольства на умовах ленд-лізу [2]. Крім того, Великій Британії довелося скоротити (а в деяких напрямках і повністю перервати) свої зовнішньоекономічні зв'язки із країнами, куди дедалі більше перетікав капітал США. У 1947 р. у країні трапилася гостра фінансова криза, і уряд скорочує імпорт продовольства, що призвело до різкого подорожчання продуктів харчування. Вихід зі складної економічної ситуації Велика Британія бачила у приєднанні до «плану Маршалла».

Францію закінчення війни також поставило перед найскладнішими завданнями, головними з яких були ліквідація економічної розрухи та створення системи соціального захисту населення. Навколо проблеми націоналізації розгорнулася гостра політична боротьба, яка закінчилася компромісом: не торкнулася основних галузей промисловості та не змінила суті капіталістичної економіки. За своїм економічним змістом націоналізація означала перехід від приватної власності до державно-монополістичної. Це був великий крок у розвитку державно-монополістичного капіталізму. Потреби відновлення економіки привели до того, що більшість капіталовкладень спрямовувалися у промисловість. Це дозволило прискорити темпи промислового виробництва країни та влітку 1947 р. досягти його довоєнного рівня (у сільському господарстві цей рівень був перевищений у 1950 р.). 28 червня 1948 р. у Парижі було підписано угоду про економічне співробітництво Франції та США, що ознаменувало початок дії у Франції «плану Маршалла».

США завершили Другу світову війну безперечним економічним лідером. За роки війни національний дохід країни подвоївся, понад удвічі зросло промислове виробництво. Добре налагоджений виробничий механізм спирався на місткий внутрішній і міжнародний ринки.

Отже, «план Маршалла» був затверджений конгресом 2 квітня 1948 р. і діяв з 3 квітня 1948 р. по 30 грудня 1951 р. Його здійснення проводилося в рамках закону про чотирирічну програму допомоги іноземним державам. Загальна сума асигнувань за Планом (з квітня 1948 р. по грудень 1951 р.) склала близько 12,4 млрд дол. США) [2]. План включав продовольчу допомогу та фінансування поставок обладнання для відновлення промислового виробництва. Одним з основних інструментів відбудови стала грошова допомога з боку США, загальна сума якої за 4 роки склала понад 17 млрд дол. США (або близько 210 млрд дол. США на сьогоднішній день). Дешеві кредити становили 20% від усієї суми, а 80% – передані як звичайна безоплатна фінансова допомога [19]. За підсумками реалізації цього плану ВВП країн-отримувачів виріс на 30% порівняно з довоєнним періодом, а промислове виробництво перевищило довоєнний рівень на 40%. Проте варто погодитися з думкою С. Ходакевича та інших, що «цей варіант повоєнної відбудови не є прийнятним з погляду України, оскільки він був спрямований на відновлення промисловості та аграрного сектора. Україна ж потребуватиме структурної перебудови нашої економіки, а не її збереження» [20, с. 235].

Франція та Швеція пішли шляхом державного планування. Високим був рівень націоналізації промисловості в Австрії, Німеччині, Бельгії, Італії. У Франції здійснювався жорсткий державний контроль за кредитом, головною метою було не стільки досягнення вищого рівня виробництва, як його модернізація. Велика Британія не поспішала із застосуванням планування, а націоналізацію розглядала як міру «порятунку» галузей, що стагнуть, а не засіб стимулювання зростання ефективності. Економічна політика країни була спрямована на вирішення двох завдань: досягнення високого рівня зайнятості та поліпшення платіжного балансу.

Врешті-решт, для повоєнної Європи «план Маршалла» був однією з найбільш успішних економічних програм, оскільки було досягнуто практично всі його цілі:

- ✦ галузі промисловості, які втратили ефективність, були відновлені в короткі терміни та без зміни національної економічної політики країн. У результаті економіка європейських країн оговталася від наслідків війни швидше, ніж цього можна було очікувати;
- ✦ європейські країни змогли розплатитися за зовнішніми боргами;
- ✦ був зміцнений європейський середній клас як гарант політичної стабільності та стало-го розвитку.

Проте відновлення інфраструктури економіки при довготривалих воєнних конфліктах є занадто складним завданням, оскільки продовжуються руйнування. Отже, парадигма відновлення, розроблена для успішного відновлення Європи після Другої світової війни, наразі втратила свою актуальність. Її застосуванню заважають незліченні зіткнення інтересів, проте головна невирішена частина проблеми – недостатнє системне осмислення поточної ситуації та невідповідність заходів, що вживаються, реальним потребам України. Це актуалізує дослідження, яке буде проведено в даній статті.

Метою статті є дослідження міжнародного досвіду та моделей посткризового зростання економіки, а також обґрунтування моделі, оптимальної для України в сучасних реаліях.

Для розробки комплексного плану відновлення економіки України вже зараз важливо визначити ключові напрямки, що базуватимуться на узагальненні досвіду інших країн. При цьому вектор відновлення має бути не лінійним, а багатовимірним і кумулятивним, охоплюючи різні аспекти економічного та соціального розвитку.

Світова історія свідчить, що з 1980-х рр. майже половина країн з низьким рівнем доходів опи-

нилася в ситуації великого конфлікту, а з 1990-х років майже всі такі конфлікти відбувалися у країнах Африки. У праці «Постконфліктна реконструкція: роль Світового банку» Джеймс Д. Вулфенсон, президент Світового банку, заявляв: «Стійка реконструкція країн після затяжних конфліктів – завдання, яке ми ігноруємо на свій страх та ризик» [1].

Незважаючи на прагнення досягти успіху, соціально-економічні зміни, які зазвичай відбуваються під час війни та квазістабільності, що складається після закінчення воєнних дій, не отримують належного визнання [3–6].

Наслідки війни найсильніше відчуються на локальному рівні. Думки про потреби економічного відновлення, а також про пріоритети цього відновлення, природно, засновані насамперед на загальному розумінні зацікавлених сторін про бажаний результат, а не на точному розумінні поточної ситуації.

Здається очевидним, що за однакового розуміння поточної ситуації набагато простіше узгодити розподіл потреб за рівнем їх важливості.

Існує безліч підходів до моделей відновлення та зростання економіки в повоєнний період, виходячи з потреб суспільства. Підходи різних країн, що беруть участь у цій діяльності, різняться залежно від їхньої внутрішньодержавної та зовнішньої політики. Є й підходи, яких дотримуються міжнародні та комерційні організації. Тут наголосимо на власному переконанні, що *потреби суспільства у відновленні – саме той фактор, який визначає вимоги до відновлення*. Підставою для формулювання авторської позиції щодо оптимальної моделі посткризового відновлення та економічного зростання в Україні послужило дослідження відновлення інфраструктури в посткризовий період, проведене в Університеті Торонто, а також відповідна оцінка практичного досвіду економічної реконструкції [7].

У порівняно успішних випадках повоєнного відновлення, таких як Німеччина, Японія, і навіть Косово, всебічне розуміння наслідків війни та підготовки до «прийдешніх днів» виявилось незамінним. У деяких випадках, як-от у Колумбії та Лівані, відновлення після війни може розпочатися тоді, коли ще тривають бойові дії в інших місцях на території країни.

Але чим довше триває війна, тим менш імовірно повернення спеціалістів та, головне, капіталу, що мігрує за кордон, за межі війни. Аналогічно, чим довше війна, тим менша частина працюючого населення пам'ятає нормальний стан справ. Через це відбувається руйнація соціальних та економічних інститутів, необхідних для реконструкції. Напри-

клад, під час іракської війни (2004–2005 рр.) більшість фахівців залишилися в країні, проте потім їм довелося залишити основні професійні/галузеві посади у зв'язку з політикою тимчасового уряду [8].

Як показує практика, припинення воєнних дій не гарантує, що повернення до насильства більше не станеться [9]. Якщо об'єкти інфраструктури мають критично важливе значення для роботи систем життєзабезпечення, отже, вони мають критично важливе значення й для ефективного відновлення економіки. Об'єкти інфраструктури особливо схильні до руйнування при відновленні бойових дій. Адже їх рідко спеціально захищають, тому рідко вдається уникнути збитків. Тож відновлення економіки неможливо починати без відновлення інфраструктури, і це найважливіша робота, яку можна планувати й здійснювати згідно з різними моделями.

Насамперед згадаємо про існування *моделі проєктів із швидкою віддачею (Quick Impact Project – QIP)*. Саме вона була реалізована в Афганістані, який потребував стабілізації окремих районів шляхом здійснення базових інфраструктурних проєктів на запит місцевого населення. Але слабкою стороною моделі QIP було те, що вона призводила до критики сил безпеки, бо саме вони (керуючись міркуваннями безпеки та недопущення відродження воєнних дій у місцях скупчення населення) перешкоджали відновленню та розвитку потенціалу місцевих структур. Співпраця в окремій ситуації між фахівцями з інфраструктури з міжнародної спільноти та місцевими спеціалістами відіграє важливу роль на всіх етапах реалізації парадигми відновлення.

Натомість *модель розумного залучення ресурсів (Intelligent Resourcing)* базується на адаптації початкового проєкту відновлення та розвитку таким чином, щоб він відповідав місцевим трудовим та іншим ресурсам. Іншими словами, основне ядро початкового проєкту моделі зберігається, але його реалізація та кінцевий результат досягаються завдяки місцевим ресурсам. Потім, якщо можлива підтримка (обслуговування, функціонування та ремонт) місцевої інфраструктури з використанням місцевої робочої сили та матеріалів, тоді для відновлення зруйнованої інфраструктури та подальшої її розбудови згідно з планами економічного зростання залучатимуться саме вони. Якщо ж відновлення та нормальне функціонування і планове технічне обслуговування об'єктів інфраструктури залежить від залучення та розміщення осіб з інших країн або спеціалізовані матеріали необхідно ввозити з-за кордону, тоді обслуговування є неефективним, і врешті-решт об'єкт інфраструктури перестане виконувати свою функцію.

Як приклад наведемо модель відновлення в Карибському регіоні, що включала установку очищення води. Початкова установка, побудована в 1950-х роках, внаслідок Карибської кризи 1960-х років потребувала реновації, але після будівництва очисних споруд з мембранним фільтром використовувати місцеву робочу силу та матеріали стало неможливо. Незабаром ці очисні споруди було виключено із системи водопостачання. Об'єкт закинули, місцеве населення не отримало жодної вигоди, надії на економічне зростання не справдилися [10].

Ще однією моделлю економічного відновлення та зростання є *модель диверсифікації економіки*, що реалізується на Близькому Сході. Після Другої світової війни Близький Схід є найгарячішим у частині постійної військової напруженості регіоном планети, а події 2024 р. (напад ХАМАСу на Ізраїль, війна в Газі та Лівані, обстріли Ізраїлю та Ірану) підтверджують цю тезу. У країнах Перської затоки, таких як Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Бахрейн, Кувейт та Ірак, що традиційно залежать від видобутку та експорту нафти, з 2016 р. реалізується модель диверсифікації економіки та альтернативних точок економічного зростання [11].

Модель диверсифікації економіки дозволяє вказаним країнам підвищити конкурентоспроможність на глобальних ринках і знизити залежність від зовнішніх чинників. Так, для виходу з нафтової залежності Саудівська Аравія планує перетворитися на глобальний логістичний центр, розвивати фінанси, туризм та технології. ОАЕ вже досягли значних успіхів у диверсифікації своєї економіки: активно розвивається будівництво, переробка газу, виробництво будматеріалів, фінансовий сектор, туризм і логістика. Своєю чергою, Катар інвестує в розвиток газової промисловості, а також у сфери фінансів, туризму та технологій. Кувейт планує диверсифікацію економіки шляхом розвитку малого та середнього бізнесу та інвестицій в інфраструктуру. Бахрейн ставить за мету стати регіональним фінансовим центром і розвивати туризм.

Перспективи моделі диверсифікації економіки країн Перської затоки виглядають досить позитивно. З високою ймовірністю можна припустити, що ці плани будуть системно та комплексно реалізовані. Але для України наразі жодна зі згаданих моделей в чистому вигляді не підходить (*табл. 1*).

Погоджуємося з думкою, що протягом усього періоду становлення та функціонування ринкової економіки в нашій країні панувала економічна модель, яка забезпечувала «зростання без розвитку» [12]. Таке визначення економічної динаміки є загальновизнаним в економічній літературі. Зростан-

Таблиця 1

Порівняння моделей посткризового економічного зростання

Модель	Країна/регіон	Основні характеристики	Переваги	Недоліки	Оцінка ефективності
План Маршалла	Західна Європа (після Другої світової війни)	Фінансова допомога США європейським країнам для відновлення економіки. Фокус на інфраструктурі, промисловості, розвитку торгівлі	Швидке відновлення інфраструктури, стимулювання міжнародної торгівлі	Залежність від зовнішніх ресурсів	ВВП Німеччини зріс на 40% протягом 5 років після початку реалізації програми
Диверсифікація економіки	ОАЕ, Саудівська Аравія	Зменшення залежності від одного джерела доходів (нафти). Інвестиції у фінансовий сектор, туризм, високі технології	Зниження залежності від сировинної економіки, розвиток сучасних галузей	Великі витрати на інфраструктуру, довгий період окупності	Економіка ОАЕ демонструє стабільне щорічне зростання ВВП на 3–4%
Швидка віддача	Африканські країни (Кенія, Руанда)	Інвестування в сектори з коротким циклом повернення інвестицій (сільське господарство, легка промисловість)	Створення робочих місць, швидке відновлення базових секторів економіки	Обмеження на довгострокові інвестиції, ризик зростання економічної нерівності	ВВП Руанди зростав на 7% щорічно протягом останнього десятиліття
Інноваційна модель	Південна Корея, Ізраїль	Інвестиції у високотехнологічні галузі (ІТ, біотехнології). Підтримка стартапів, науково-дослідних центрів	Створення конкурентоспроможної економіки, стимулювання експорту	Високі початкові витрати, залежність від зовнішнього фінансування та ринків збуту	Південна Корея стала світовим лідером у виробництві електроніки, щорічний приріст ВВП на 3–5%
Розумне залучення ресурсів	Україна (потенційна модель)	Використання місцевих ресурсів для відновлення інфраструктури. Фокус на міжнародній допомозі, державно-приватному партнерстві, «зеленій» енергетиці	Зменшення залежності від імпорту, залучення іноземних інвестицій	Високий рівень бюрократії, потреба у значних реформуваннях фінансово-правової системи	–

Джерело: авторська розробка.

ня з урахуванням розвитку передбачає відродження національної економіки на основі впровадження у виробництво високих технологій. Отже, існує потреба врахування економічних реалій посткризового періоду. До того ж, маємо враховувати, що війна загостила ті анахронізми, які й раніше заважали нам бути успішною країною з високим рівнем і якістю життя [13]. Втрати України від російської агресії оцінюються трільйонами доларів США. Це прямі інфраструктурні збитки, тобто зруйновані мости, дороги, житло, будівлі. Треба також урахувати втрати військової інфраструктури та інші цивільні втрати, недоотриманий прибуток і невкладені інвестиції, втрати, отримані внаслідок зменшення ВВП відносно довоєнних планів, адже підприємства, які мають приносити державі доходи, зруйновані [14]. Згідно зі звітом Світового банку, на 31 грудня 2023 р., через два роки після початку повномасштабної війни, прямі збитки досягли майже 152 млрд доларів США [15]. Найбільше постраждали такі сектори економіки, як житловий фонд, транспорт, торгівля, промисловість, сільське господарство та енергетика. Оцінка непрямих фінансових втрат України, проведена у червні 2024 р. фахівцями KSE у співпраці з Мінінфраструктури, іншими профільними міністерствами та НБУ, склала понад 1,164 трлн доларів США, демонструючи значне кумулятивне зростання цих збитків (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка непрямих фінансових втрат України внаслідок воєнних дій, за секторами, млрд дол. США [16, с. 4]

Сектор	Метод	
	Виручка	Додана вартість
Промисловість, будівництво та послуги	409,9	133,2
Торгівля	450,5	74,4
Розмінування	42	42
Сільське господарство	83,1	33,2
Житловий сектор	22,4	22,4
Транспорт	38,8	18
Енергетика	43,1	12
Охорона здоров'я	11,4	11,1
Соціальний захист	10	10
Цифрова інфраструктура	19,3	8,8
Освіта	14,5	8,4
Житлово-комунальне господарство	7,7	3,9
Фінансова сфера	4,3	4,3
Культура	7,3	2,9
Разом	1164,4	385,7

Станом на 1 липня 2024 р. непрямі фінансові втрати українських підприємств оцінюються приблизно в 410 мільярдів доларів США за показником виручки або 133 мільярди доларів за доданою вартістю. В аграрному секторі збитки, спричинені викраденням чи знищенням продукції та пошкодженням зерносховищ, становлять кілька мільярдів доларів. Енергетичний сектор зазнав втрат, що перевищують 46 мільярдів доларів, а транспортна інфраструктура понесла збитки на десятки мільярдів доларів [16].

Погоджуємося, що в умовах нечуваного руйнування економіки та соціальних потрясінь необхідно зберегти фінансову стабільність у країні та, при цьому, забезпечити більш-менш задовільне фінансування потреб економіки [17]. Тому вважаємо, що найнагальніше питання – визначити, які ресурси наявні, щоб використовувати практику їх розумного залучення. Під цим маються на увазі не лише матеріали, які можна отримати на місці через наявні канали поставок, але також доступність обладнання, робочої сили, професійних навичок, компетенцій. Залежність від іноземних держав у частині матеріалів та компетенцій рідко приводить до сталого функціонування, почуття власника чи стабільного відновлення. Ці чинники є ключовими, якщо суспільство знову постраждає внаслідок відновлення воєнних дій. Але урядові структури повинні бути в змозі звертатися до суспільства, контролювати виплати із коштів, виділених на відновлення, та координувати і контролювати діяльність з відновлення на рівні місцевої/регіональної влади, керівництва компаній і установ. Цілепокладання моделі «розумного залучення ресурсів» (рис. 1) має передбачати ефективне управління ресурсами; поєднання локальних і глобальних можливостей і баланс між короткостроковими та довгостроковими пріоритетами.

Знову ж таки, система управління має бути інклюзивною, щоб закріпити результат і витримати відновлення воєнних дій. Ці аспекти необхідно зіставити з поточними потребами населення, які можуть відрізнятися від потреб до початку конфлікту.

Інше питання – це профіль ризиків, характерних для даної місцевості. Через розташування інфраструктури населення може зіткнутися з ризиками, пов'язаними з фактичними збитками, завданими місцевості. Загалом від ситуативних ризиків залежатиме стійкість рішень і підходів до економічного відновлення і зростання.

Пропонуємо (як найбільш життєздатну) єдину модель підтримки інфраструктури, що охоплює деякі прості правила. Її контури чіткіше визнача-

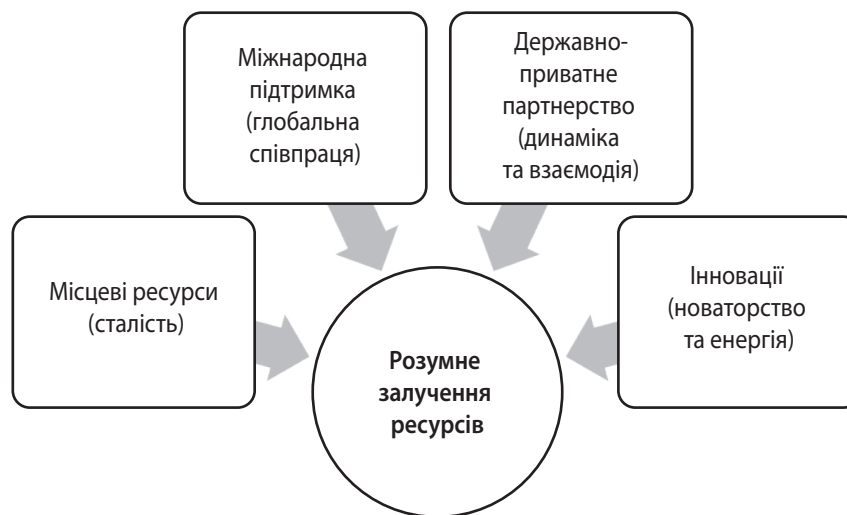

Рис. 1. Модель «розумного залучення ресурсів»

Джерело: авторська розробка.

ються, якщо поглянути на основні життєві потреби під час війни та після неї. Розумно припустити, що передусім будуть побудовані/відновлені системи водопостачання, каналізації, транспортні шляхи, морські порти.

Якщо розглядати інфраструктуру як комплексну систему, можна проаналізувати внутрішню роботу систем та їх взаємодію в контексті її функціонування та екологічних аспектів. Зводячи до купи всі компоненти інфраструктури, ми склали об'ємний, але важливий список правил, що наводимо далі.

- ✦ *По-перше.* Інфраструктура економіки визначає мету її створення; досягнення цієї мети в довгостроковій перспективі визначає вимоги до інфраструктури та її специфікацію. Тому доцільно розпочати з інвентаризації інфраструктури шляхом оцінки поточного стану об'єктів та створення їх цифрового реєстру.
- ✦ *По-друге.* Цінність інфраструктури безпосередньо пов'язана з її використанням, продуктивністю та/або потенціалом реагування. Отже, незалежно від її конфігурації чи витрат на відновлення й обслуговування цінність визначається користю для населення. Тому, спираючись на результати інвентаризації та цінності для населення, варто визначити пріоритизацію об'єктів для відновлення, ключові сектори (водопостачання, транспорт, житло) для першочергових інвестицій.
- ✦ *По-третє.* Інфраструктура з часом змінює середовище, в якому існує, а отже, своє призначення. Вона одночасно створює си-

туацію і сама є її наслідком, впливаючи на соціально-економічні зміни та сприйняття ринку. Тому ризики та цінність економічної інфраструктури динамічні, а результат її розвитку не завжди відповідає очікуванням. Це потребує забезпечення стабільного фінансування, зокрема шляхом створення спеціального фонду відновлення з прозорими механізмами розподілу коштів.

- ✦ *По-четверте.* Баланс економічної інфраструктури та повсякденного життя людини визначає цінність і потенціал стійкості економіки. Реалізація проєктів з використанням місцевої робочої сили та матеріалів із забезпеченням високих стандартів екологічності.
- ✦ *По-п'яте.* Щоб оцінити, наскільки результати роботи інфраструктури відповідають очікуванням, доцільно порівняти показники очікуваного результату під час її відновлення в повоєнний період з показниками реального її функціонування.

Потреба суспільства в надійній інфраструктурі в посткризовий період швидко стає новою сполучною ланкою між інфраструктурою та сферами життя людини. У результаті встановлюється рівновага між суспільством і мережами інфраструктури на загальнодержавному та регіональному рівнях. Якісної оцінки за допомогою такого моделі можна досягти дуже швидко, якщо дотримуватися правильної послідовності її реалізації (рис. 2).

Потрібно думати не про те, що відновлення воєнних дій неминуче, а про те, що воно не повинно завадити ефективному відновленню та рекон-

Рис. 2. Етапи реалізації моделі підтримки інфраструктури

Джерело: авторська розробка.

струкції систем життєзабезпечення. Завдані війною руйнування роблять економічно та соціально недоцільним відновлення тих об'єктів, які є технологічно застарілими. Натомість усі наявні ресурси слід спрямувати на розвиток нової, прогресивної, інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити високотехнологічне соціально-економічне зростання. Поділяємо думку, що навколо цих новітніх «точок зростання» набиратимуть розвитку суміжні та допоміжні галузі, які з часом сформують нову, інноваційно активну структуру економіки [13].

Вважаємо, що повинна пропонуватися єдина модель для всіх учасників, яка, як мінімум, дозволяє зрозуміти, у якому стані фактично знаходиться інфраструктура, та забезпечує ефективну реалізацію відновлення економіки та її подальшого зростання.

Як свідчить аналіз світового досвіду, відновлення зруйнованої інфраструктури не повинно обмежуватися лише її відбудовою, як це було передбачено в рамках «плану Маршалла». Натомість необхідно впроваджувати нову концепцію структурної трансформації економіки, адаптовану до сучасних умов, і створювати комфортні умови життя для громадян України, які платять за це високу ціну. Цю концепцію слід розглядати як невід'ємну частину стратегічного плану інтеграції до ЄС, що вимагає проведення інституційних реформ. Реалізація цих реформ потребуватиме ефективного використання коштів, отриманих від міжнародних партнерів.

Вказаний підхід не зводиться до довоєнного стану речей, а визнає зміни, спричинені війною. Наприклад, населення може переміститися в безпечні регіони (або навіть за кордон) чи розділитися, в результаті чого зміниться етнічний і культурний склад суспільства. Отже, відновлена інфраструктура має зробити внесок у знову набуту суспільно-економічну стабільність.

Ця модель підтримки інфраструктури заснована на доступних на ринку інструментах і тому її

реально можна реалізувати. Розкриваючи правила, дотримання яких допоможе реалізувати цю модель, констатуємо, що вона дуже близька до позицій провідних учених (і по суті, втілює ці позиції). Насамперед, поділяємо думку проф. В. М. Гейця, що відродження та реконструкція трьох найважливіших секторів економіки України – промисловості, аграрного сектора та інфраструктури (у тому числі житлової) – вимагатимуть у повоєнний період надзвичайних зусиль. Питання з будівництвом, будівельною промисловістю та її значенням для відновлення життєдіяльності населення й економіки на засадах політики локалізації також є достатньо зрозумілим [18]. Це потребуватиме ефективних і прозорих дій з боку уряду в частині формування та використання фінансових ресурсів. До того ж, у найважливіших секторах економіки (як вказує проф. В. М. Гець) необхідно буде забезпечувати порівняно високооплачувані робочі місця – а це напряму відповідає нашій моделі, де залучення місцевої робочої сили є найпріоритетнішим (хоча й найскладнішим) завданням відновлення економіки та її подальшого зростання. Також ми підтримуємо думку, що уроком «плану Маршалла» для України має бути створення організаційної структури, яка б змогла керувати процесом відродження інфраструктури та української економіки загалом [18].

ВИСНОВКИ

Збитки від війни, як правило, виражаються через оцінку втрат, знищеного економічного потенціалу та пошкодження найважливішої інфраструктури країни. Україна на початок 2025 р. має відносно неушкоджений і доступний фінансовий сектор, чинні центральні та регіональні урядові інституції, доволі розвинені транспортні можливості, свободу пересування в більшій частині країни та попередній досвід відновлення. Усі вказані можливості та наявні ресурси слід спрямувати на розвиток нової, прогресивної, інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити високотехнологічне соціально-еко-

номічне зростання. І навколо цих новітніх «точок зростання» набиратимуть розвитку галузі, які з часом сформуєть нову, інноваційно активну інфраструктуру економіки. Реалізація вказаних можливостей моделі підтримки інфраструктури допоможе гарантувати, що їх стабілізуючий вплив буде повністю доступним, коли почнеться відновлення економіки України та її посткризове зростання. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Post-Conflict Reconstruction: The Role of the World Bank. Washington, D.C., 1998. 80 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/fr/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf>
2. Фрадинський О. А. Ленд-ліз як форма військово-економічної співпраці країн-союзників у II Світовій війні. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2013. № 1. С. 122–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/itpm_2013_1_16
3. Koch S., Weingart P. The Delusion of Knowledge Transfer: The Impact of Foreign Aid Experts on Policymaking in South Africa and Tanzania. Cape Town: African Minds, 2016. 396 p.
4. Hay A. H., Karney B., Martyn N. Reconstructing infrastructure for resilient essential services during and following protracted conflict: A conceptual framework. *International Review of the Red Cross*. 2019. Vol. 101. Iss. 912: Protracted conflict. P. 1001–1029. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1816383120000053>
5. Kharas H. Measuring Aid Effectiveness Effectively: A Quality of Official Development Assistance Index. *Brookings*. July 27, 2011. URL: <https://www.brookings.edu/articles/measuring-aid-effectiveness-effectively-a-quality-of-official-development-assistance-index/>
6. Knack S., Rogers H. F., Eubank N. Aid Quality and Donor Rankings. *Policy Research Working Paper No. 5290*. World Bank. Washington, D.C., 2010. URL: <https://hdl.handle.net/10986/3777>
7. Hay A. H. PostConflict Infrastructure Rehabilitation Requirements. *Infrastructure Asset Management*. 2017. Vol. 4. Iss. 4. P. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.1680/jinam.17.00006>
8. Кучеренко С. «План Маршалла» скасовується: яким бачить МВФ повоєнне відновлення України. І чому майже немає надії на вибухове зростання іноземних інвестицій. *Mind*. 06.04.2023. URL: <https://mind.ua/publications/20255748-plan-marshalla-skasovuetsya-yakim-bachit-mvf-povoenne-vidnovlennya-ukrayini>
9. Woodward B. State of Denial: Bush at War. Part III. New York: Simon & Schuster, 2007. 576 p.
10. Nasar M. Survey of Sustainable Development to Make Great ManMade River Producing Energy and Food. *Current World Environment*. 2015. Vol. 10. Iss. 3. P. 758–763. DOI: 10.12944/CWE.10.3.05

11. Як країни Перської затоки диверсифікують свої економіки. *Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України*. 05.11.2024. URL: <https://restoration.gov.ua/press/news/71570.html>
12. Зверяков М. І. Формування моделі економічного розвитку в нових історичних реаліях. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 3–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003>
13. Радіонов Ю. Д. Напрями реформ і соціально-економічного розвитку України в період післявоєнного відновлення. *Економіка України*. 2023. № 11. С. 3–26. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.003>
14. Зануда А. Зростання цін та діра в бюджеті. Як виживає Україна під час війни. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61594911>
15. Ukraine. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). February 2022 – December 2023. URL: <http://surl.li/exsiil>
16. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії Росії проти України станом на 1 липня 2024 року / Д. Андрієнко, Горюнов Д., Задорожня Л. та інші. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf
17. Охрименко І. Б., Білошапка В. С. Вплив банківського кредитування на економічний розвиток України: реалії та перспективи на тлі війни. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Економіка»*. 2022. № 6. С. 405–423. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-405-423](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-405-423)
18. Геєць В. М. Формування профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (погляд на перспективу). *Економіка України*. 2023. № 9. С. 3–29. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.09.003>
19. Железняк Я. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. *LB.ua*. 13.04.2022. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html
20. Ходакевич С. І., Журавльов О. С., Стрижак А. П. Світовий досвід відбудови економіки у повоєнний період. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Т. 8. № 1. С. 233–240. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-34>

REFERENCES

- Andriienko, D. et al. "Zvit pro nepriami finansovi vtraty ekonomiky vnaslidok viiskovoi ahresii Rosii proty Ukrainy stanom na 1 lypnia 2024 roku" [Report on Indirect Financial Losses to the Economy as a Result of Russia's Military Aggression Against Ukraine

- as of July 1, 2024]. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf
- Fradynskyi, O. A. "Lend-liz yak forma viiskovo-ekonomichnoi spivpratsi krain-soiuznykiv u II Svitovii viini" [Lend-Lease as a Form of Military-economic Cooperation Between Allied Countries in World War II]. *Istoriia torhivli, podatkov ta myta*, no. 1 (2013): 122-131. http://nbuv.gov.ua/UJRN/itpm_2013_1_16
- Hay, A. H. "PostConflict Infrastructure Rehabilitation Requirements". *Infrastructure Asset Management*, vol. 4, no. 4 (2017): 109-114.
DOI: <https://doi.org/10.1680/jinam.17.00006>
- Hay, A. H., Karney, B., and Martyn, N. "Reconstructing infrastructure for resilient essential services during and following protracted conflict: A conceptual framework". *International Review of the Red Cross*, vol. 101, no. 912: Protracted conflict (2019): 1001-1029.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S1816383120000053>
- Heiets, V. M. "Formuvannia profilu stratehichno vazhlyvykh vydiv promyslovoi diialnosti v Ukraini (pohliad na perspektyvu)" [Formation of the Profile of Strategically Important Industrial Activity Types in Ukraine (An Outlook)]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9 (2023): 3-29.
DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.09.003>
- Kharas, H. "Measuring Aid Effectiveness Effectively: A Quality of Official Development Assistance Index". *Brookings*. July 27, 2011. <https://www.brookings.edu/articles/measuring-aid-effectiveness-effectively-a-quality-of-official-development-assistance-index/>
- Khodakevych, S. I., Zhuravlov, O. S., and Stryzhak, A. P. "Svitovyi dosvid vidbudovy ekonomiky u povoiennyi period" [Global Experience of Economy Building in the Post-War Period]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniki*, vol. 8, no. 1 (2023): 233-240.
DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-34>
- Knack, S., Rogers, H. F., and Eubank, N. "Aid Quality and Donor Rankings". *Policy Research Working Paper* no. 5290. World Bank. Washington, D.C., 2010. <https://hdl.handle.net/10986/3777>
- Koch, S., and Weingart, P. *The Delusion of Knowledge Transfer: The Impact of Foreign Aid Experts on Policymaking in South Africa and Tanzania*. Cape Town: African Minds, 2016.
- Kucherenko, S. "«Plan Marshalla» skasovuetsia: yakym bachyt MVF povoienne vidnovlennia Ukrainy. I cho mu maizhe nemaie nadii na vybukhove zrostannia inozemnykh investytzii" [The Marshall Plan Is Being Canceled: How the IMF Sees Ukraine's Post-war Recovery. And Why There Is Almost No Hope for an Explosive Growth in Foreign Investment]. *Mind*. April 06, 2023. <https://mind.ua/publications/20255748-plan-marshalla-skasovuetsia-yakim-bachit-mvf-povoienne-vidnovlennia-ukrainy>
- Nasar, M. "Survey of Sustainable Development to Make Great ManMade River Producing Energy and Food". *Current World Environment*, vol. 10, no. 3 (2015): 758-763.
DOI: 10.12944/CWE.10.3.05
- Okhrymenko, I. B., and Biloshapka, V. S. "Vplyv bankivskoho kredytuvannia na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: realii ta perspektyvy na tli viiny" [The Influence of Bank Lending on the Economic Development of Ukraine: Realities and Prospects Against the War]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. Seriia «Ekonomika»*, no. 6 (2022): 405-423.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-405-423](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-405-423)
- "Post-Conflict Reconstruction: The Role of the World Bank". Washington, D.C., 1998. <https://documents1.worldbank.org/curated/fr/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf>
- Radionov, Yu. D. "Napriamy reform i sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy v period pisliavoiennoho vidnovlennia" [Directions of Reforms and Socio-Economic Development of Ukraine in Post-War Recovery Period]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 11 (2023): 3-26.
DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.11.003>
- "Ukraine. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3)". February 2022 – December 2023. <http://surl.li/exsiiii>
- Woodward, B. *State of Denial: Bush at War*. Part III. New York: Simon & Schuster, 2007.
- "Yak krainy Perskoi zatoky dyversyfikuiut svoi ekonomiky" [How Gulf Countries are Diversifying Their Economies]. *Derzhavne ahentstvo vidnovlennia ta rozvytku infrastruktury Ukrainy*. November 05, 2024. <https://restoration.gov.ua/press/news/71570.html>
- Zanuda, A. "Zrostannia tsin ta dira v biudzheti. Yak vyzhyvaie Ukraina pid chas viiny" [Rising Prices and a Hole in the Budget. How Ukraine Survives During the War]. *VVS News Ukraina*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61594911>
- Zhelezniak, Ya. "5 istorii ekonomichnoho uspikhu pislia viiny: svitovyi dosvid dlia Ukrainy" [ENGLISH_UA 5 Stories of Economic Success after the War: Global Experience for Ukraine]. *LB.ua*. April 13, 2022. https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html
- Zvieriakov, M. I. "Formuvannia modeli ekonomichnoho rozvytku v novykh istorychnykh realiiakh" [Formation of the Economic Development Model in New Historical Realities]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 8 (2022): 3-19.
DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.003>